

«Nenamjenski» objekti u funkciji zaštite arhivske građe: iskustva arhiva u Tuzli

IZET ŠABOTIĆ, DR. SC. DOC.

Arhiv Tuzlanskog kantona - Filozofski fakultet Tuzla, Bosna i Hercegovina
e-mail: arhiv.tk@bih.net.ba

Protection of Arhival Material Inside Archival Building Located in Sinking Zone: Experiences of the Archive in Tuzla

ABSTRACT

Adequate dedicated accommodation is one of the basic requirements of good protection of archival material. The fate of archival material largely depends on the conditioning of accommodation and equipment. In the Bosnian archival practice, this problem did not have close attention it needed, as shown by the fact that only in the early 21st century first dedicated facilities for the accommodation of archive material were constructed. The Archive of Tuzla Canton has a unique experience when it comes to archival space. The first "dedicated" space was obtained during nineties, by adapting an old building for archival needs. What is interesting is that the enclosure is located in the zone with unstable, sinking land, which will have great influence on the adjustment of facility archival needs, especially in the field of equipment and facility maintenance. It will have an impact on the protection of archive material and archives function.

Protezione del materiale archivistico in edifici d'archivio situati in zone di subsidenza: l'esperienza dell'Archivio di Tuzla

SINTESI

La sistemazione adeguata è una delle condizioni principali per la buona conservazione della documentazione archivistica. Proprio dalle condizioni degli spazi di sistemazione e di attrezzature dipende il destino della documentazione archivistica. La pratica archivistica in Bosnia ed Erzegovina non ha mai dedicato un'attenzione necessaria a questo problema, lo dimostra il fatto che solamente nel ventunesimo secolo si sono costruiti primi edifici per la collocazione della documentazione archivistica. L'Archivio del Cantone di Tuzla ha un'esperienza particolare quando si tratta dello spazio disponibile. Il primo edificio "dedicato" proprio all'Archivio è stato realizzato nel 1990 ricostruendo uno già esistente alle esigenze delle attività archivistiche. Il fatto interessante è che l'edificio si trova nella zona di subsidenza del terreno, che influirà all'adeguamento di esso alle esigenze dell'Archivio, specialmente nella parte di equipaggiamento e manutenzione.

Zaščita arhivskega gradiva v arhivski zgradbi, ki se nahaja na pogrezajočem se terenu: izkušnje arhiva v Tuzli

IZVLEČEK

Eden izmed najpomembnejših pogojev zaščite arhivskega gradiva je zagotovitev primernih arhivskih zgradb (objektov). V bosanski arhivski praksi ta pomembna tema do nedavnega ni dobila potrebne pozornosti. Sele v zadnjem času sta bila zgrajena arhiva v Brčkem in Travniku kot prvi namensko zgrajeni stavbi, kar je imelo velik učinek na popolno zaščito arhivskega gradiva. Izkušnje Arhiva kantona Tuzla so zelo specifične. Do leta 1990 je arhiv deloval v neprimernih in nefunkcionalnih prostorih, kar je imelo negativen učinek na razvoj institucije in stroke. Po letu 1990 so bili arhivu dodeljeni predelani prostori, ki so bili večji in so omogočali boljše skladiščenje gradiva. Vendar se je arhiv soočil z novim problemom, ker je bila lokacija na pogrezajočem se terenu, ki je značilen za mesto Tuzla (pridobivanje soli pod mestom). To pomeni težje vzdrževanje stavbe in odvijanje delovnih procesov v arhivu. Temelji arhivske zgradbe so zaradi pogrezanja zelo šibki, občutljivi in imajo slabo nosilnost, kar je bilo potrebno upoštevati pri nakupu nove tehnične opreme za skladiščenje arhivskega gradiva. V arhivu smo se torej morali poslužiti različnih načinov in načel pri nakupu in nadgradnji opreme ter hkrati ohranjati stavbo funkcionalno in v celoti izkoriščeno. Lahko rečemo, da smo navkljub številnim težavam pri tem uspešni. V enem izmed „premičnih arhivskih objektov“, kot jih imamo v Tuzli, je bila dosežena maksimalna uporaba prostora s pomočjo moderne arhivske opreme (prevozni regali, ognjevarni ter vodoodporni sefi za posebno gradivo itd.), ki omogoča popolno zaščito arhivskega gradiva kakor tudi lahek dostop in uporabnost. To je bilo mogoče doseči zahvaljujoč zavedanju ter strokovnemu odnosu in pristopu osebja arhiva.

«Nenamjenski» objekti u funkciji zaštite arhivske građe: iskustva arhiva u Tuzli

ABSTRAKT

Adekvatan namjenski smještaj je jedan od osnovnih uslova dobre zaštite arhivske građe. Od uslovnosti smještajnih prostora i opreme u dobroj mjeri zavisi sudbina arhivske građe. U bosanskohercegovačkoj arhivskoj praksi ovom problemu se nije poklanjala potrebna pažnja, što pokazuje činjenica da su tek početkom 21. stoljeća napravljeni prvi namjenski objekti za smještaj arhivske građe. Arhiv Tuzlanskog kantona ima posebno iskustvo kada je riječ o arhivskom prostoru. Prvi "namjenski" prostor dobila je tek 1990. godine, prilagođavanjem starog objekta arhivskim potrebama. Ono što je zanimljivo jeste to da se navedeni prostor nalazi u zoni tonjenja, što će imati velikog uticaja na prilagođavanje objekta arhivskim potrebama, a posebno u sferi opremanja i održavanja objekta. To će imati odraza na zaštitu arhivske građe i funkcionisanje Arhiva.

Uvodne naznake

U skoro šesdeset godina postojanja Arhiv Tuzlanskog kantona nije imao na odgovarajući način riješeno pitanje arhivskog prostora. Radni i smještajni prostor mijenjao se više puta i bio je uglavnom vezan za neuslovne i nenamjenske objekte sve do 1990. godine. To je imalo značajnog uticaja na zaštitu arhivske građe i ukupan razvoj ove ustanove.

Od samog početka svoga rada Arhiv je bio smješten u neuslovnim objektima. U prvih deset godina za smještaj arhivske građe koristio je podrumске prostorije, dok je kao radni prostor korišteno nekoliko neuvjetnih kancelarija. Ni u narednih deset godina (do 1974.) smještajni uslovi nisu se značajnije promijenili. Radni i smještajni prostor Arhiva bio je daleko od uslovnog i isti je Arhiv dijelio sa nekoliko obrazovnih i kulturnih ustanova. Navedeni objekat se uslijed fenomena "slijeganja tla" ubrzo urušio pa je Arhiv bio primoran tražiti novi smještajni prostor. I novi smještajni prostor koji je Arhiv dobio na korištenje 1974. godine nalazio se u zoni slijeganja tla. Radilo se o objektu ukupne površine od 158 m², od čega je 80 m² bio spremišni, a 78 m² radni prostor¹. Riječ je o nužnom smještajnom prostoru, nedovoljnog prostornog kapaciteta za normalno obavljanje arhivske djelatnosti i funkcionisanje ustanove. Ovaj prostor Arhiv je koristio do 1990. godine, kada je nakon dugog niza godina i upornog traganja za boljim prostornim rješenjem, nakon adaptacije dobio objekat "Stari Grafičar". U procesu adaptacije ovog objekta nastojalo se isti što više prilagoditi arhivskoj djelatnosti. Ono što je karakteristično i što je odredilo funkciju ovog objekta je da se isti nalazi u "zoni tonjenja". To će u najvećoj mjeri odrediti njegovu funkciju i namjenu. U daljem toku rada bit će više naznaka o uslovnosti, tehničkim i fizičkim karakteristikama objekta, te o površnoj iskorištenosti ovoga objekta.

Proces obnove i prilagođavanja objekta potrebama Arhiva

U potrazi za adekvatnim rješenjem smještajnog prostora za ustanove kulture na području regije Tuzla, krajem 70-ih godina 20. stoljeća došlo se do opredjeljenja za izgradnju posebnog tzv. *Kulturnog centra* radi smještaja ustanova kulture: Arhiva, Muzeja i Biblioteke u Tuzli. Izabrana lokacija za izgradnju ovog objekta nalazila se izvan zone slijeganja. Za te potrebe sačinjena je potrebna tehnička dokumentacija, po kojoj je za Arhiv trebalo izgraditi objekat površine od 2.500 m². Međutim, usljed društveno-ekonomske krize došlo je do odlaganja dogovorene gradnje, a ubrzo i do definitivnog odustanja od realizacije ovog projekta². Kao alternativno rješenje društvena zajednica je ponudila da se za institucije kulture adaptiraju postojeći objekti u gradu, baš u zoni tonjenja, a sve u sklopu šireg projekta revitalizacije starog dijela Tuzle, koji je desetljećima zbog nekontrolisane eksploatacije soli podložen tonjenju. U stvari bila je predviđena izgradnja tzv. zamjenskih objekata.

U sklopu ovog okvirnog projekta planirana je i adaptacija objekta za potrebe Arhiva. Treba istaći da je adaptacija objekata za druge ustanove odložena. Predviđeni objekat za adaptaciju za potrebe Arhiva nalazi se u starom dijelu grada, koji je poznat po fenomenu "slijeganja tla" koji je prisutan u Tuzli više decenija. Riječ je o objektu izgrađenom u austrougarskom periodu, poznatom kao "Stari Grafičar" u kojem je dugi niz godina radilo štamparsko preduzeće koje se desetak godina prije adaptacije premjestilo na novu lokaciju. Ovaj objekat je bio u vlasništvu Fonda za sanaciju posljedica i

1. Iz evidencija Arhiva Tuzlanskog kantona.

2. Azem KOŽAR, *Pedeset godina Arhiva u Tuzli 1954-2004*, (dalje: A. KOŽAR, *Pedeset godina Arhiva u Tuzli*), Tuzla 2005, str. 21-22.

ublažavanja uzroka slijeganja zemljišta u gradu Tuzli. Objekat “*Stari Grafičar*” smješten je u užem jezgru grada, okružen sa brojnim planski i neplanski izgrađenim objektima.. Sa sjeverne strane, na ovaj objekat se naslanja druga zgrada “*Starog Grafičara*”, dok je na južnoj i zapadnoj strani objekat izlazio na ulicu, a sa istočne strane nalazi se prazan prostor nadomak nekoliko starih, već ruševnih zgrada. Objekat je dobro lociran. Glavni ulaz se nalazi sa zapadne strane, a postoje još dva sporedna ulaza na spratu i prizemlju koja se nalaze sa istočne strane objekta³.

Važna činjenica, koja je mogla zadovoljiti arhivistički aspekt, odnosila se na to da je objekt posjedovao neke važne karakteristike. Prvo na postojeći objekat je bila moguća dogradnja. Komunikacijske veze koje se odnose na pristup objektu su bile zadovoljavajuće, kao i dobra dostupnost naučnim radnicima i drugim korisnicima. No, ono što je predstavljalo startni nedostatak, kada je riječ o ovom objektu, jeste da bezbijednost objekta nije bila na zadovoljavajućem nivou, jer se objekat nalazi uz drugu zgradu. Osim toga, prizemni nivo objekta je na niskoj razini, te postoji objektivna bojznost od uliva voda usljed vremenskih nepogoda, a i prisustvo vlage je bilo evidentno u nekim prizemnim prostorijama objekta.

Adaptacija navedenog objekta započela je još 1986. godine pripremom tehničke dokumentacije, gdje se kao polazni dokument uzeo *Idejni projekat* kojeg je sačinio Zavod za izgradnju Tuzla u saradnji sa stručnim radnicima Arhiva⁴. U procesu izrade Projekta postavljalo se nekoliko važnih pitanja, od kojih su svakako najbitnija slijedeća: na koji način izvršiti adaptaciju i rekonstrukciju postojećeg objekta, a kako bi isti bio funkcionalan za obavljanje arhivske djelatnosti; kako sanirati glavne zidove objekta na prizemlju i spratu kao nosioce konstrukcije zgrade, a posebna pažnja prije adaptacije i dogradnje objekta trebala se voditi o podlozi depoa zbog opterećenja.

Kako bi se zadovoljili svi zahtjevi arhivske, ali i građevinske struke neophodna je bila dogradnja objekata, što je zahtijevalo veće građevinske zahvate. Ovo se posebno odnosilo na dogradnju na južnoj strani objekta, gdje se otvorila mogućnost da se na tom dijelu izgrade novi temelji, u skladu sa propisima, koji bi mogli izdržati opterećenje arhivske građe (bar 1.500 kp/m²), što stari dio objekta nije obezbjeđivao. Ovo pitanje je bilo veoma važno iz razloga što je definitivno određivalo mjesto radnog i spremišnog prostora. To je odredilo da je radni prostor uglavnom lociran na sjevernoj i zapadnoj strani objekta, što je otvaralo pitanje valjane osvjetljenosti ovih prostora, dok je u depoima koji su se nalazili na istočnoj i južnoj strani bilo previše svijetlosti, a što sa aspekta funkcije depoa na planu zaštite arhivske građe nije prihvatljivo.

Ono što je važno i što treba istaći jeste da da adaptirani i rekonstruisani objekat nije bio velikih korisničkih gabarita. Njegova korisna površina iznosila je svega 763,4 m² i bila je potpuno identična na prizemlju i spratu i nije bila dovoljna za obavljanje arhivske djelatnosti⁵. Ono čemu se posvetila posebna pažnja prilikom rekonstrukcije objekta jeste raspored radnog i spremišnog prostora, te ulaza objekta. Uz konsultovanje sa stručnim radnicima Arhiva uglavnom su se ispoštovali zahtjevi struke, kako kada je riječ o radnim i spremišnim prostorima, tako i kada je riječ o ulazima namijenjenim za prijem arhivske građe i evakuaciju u slučaju vanrednih prilika. Tako da je struktura prostorija objekta bila pregledna i funkcionalna. Na prizemlju objekta nalaze se slijedeće prostorije: izložbeni prostor, prostorije za fotolaboratoriju i mikrofilmiranje, prostorije za prijem, prostorija za tehničku zaštitu i smještaj arhivske građe. U ovom dijelu objekta nalazi se i prostorija službe za nadzor i zaštitu arhivske građe van Arhiva. Zasiurno da ovakav raspored prostorija obezbjeđuje dobru funkcionalnost i suradnju službi, te time i solidno obavljanje radnih zadataka. Dobro je to što je ovakva struktura i raspored prostorija dopunjen sa dva ulaza sa zapadne i istočne strane, kao i liftom za prenošenje arhivske građe sa prizemlja na sprat i obratno. Ono što se nametalo kao evidentan i prisutan problem jesu male površine navedenih prostora. To je posebno izraženo danas kada je obim poslova i radnih zadataka koje obavlja Arhiv znatno povećan i usložen.

Zadovoljavajuće rješenje je dato i kada je riječ o rasporedu prostorija na spratu. Pristup je

3. Azem KOŽAR, *Pedeset godina Arhivau Tuzli*, str. 22.

4. Iz dokumentacije Arhiva Tuzlanskog kantona. Projekat za izvođenje rekonstrukcije i adaptacije Regionalnog istorijskog arhiva u Tuzli uradila je firma DD Projekat Tuzla 1986. godine.

5. Bosanskohercegovačkim standardima i normativima iz 1991.godine za rad jednog regionalnog arhiva potrebno je između 1000 i 2.000 m², odnosno 3.000-6.000 poslovnog prostora. (*Standardi i normativi za arhivsku djelatnost Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1991, str. 86-88).

obezbijeđen iz dva pravaca, iz prizemlja preko hola i direktno stepeništem sa istočne strane objekta. Raspored prostorija na spratu imao je za cilj da prati radne aktivnosti Arhiva. Tako se sa lijeve strane nalaze prostorije opće službe, a nasuprot tome nalazi se biblioteka i čitaonica, koje su povezane sa dva boksa predviđena za mikrofilmovanje, te čitanje mikrofilmova. U ovom dijelu nalazi se prostorija za kataloge i inventare i depo biblioteke. Na spratu se nalazi i velika radna prostorija za sređivanje i obradu arhivske građe uz koju se nalazi priručni depo. Kod ulaza sa istočne strane na spratu se nalazi ostava i mokri čvorovi, a u produžetku jedan glavni depo na spratu i jedan manji depo uz njega. Funkcija ovakvog rasporeda jeste povezanost prostorija za opću službu sa bibliotekom i čitaonicom, kao i sa službom za obradu arhivske građe. Osim toga, težilo se obezbjeđenju dostupnosti depoima kako službi za obradu i zaštitu arhivske građe, tako i službi za korištenje arhivske građe⁶. Ovaj dio objekta ima i svojih nedostataka, koji se posebno odnose na malu površinu i slabu osvjetljenost ovih prostora. Osim toga, zbog blizine ugostiteljskih objekata (dva objekta sa zapadne i južne strane) postoji opasnost da se u slučaju požara vatra proširi i na zgradu Arhiva. Zbog fenomena slijeganja tla, postoji opasnost od urušavanja vodnih i elektro instalacija, što može prouzrokovati dalekosežne neželjene posljedice po arhivsku građu i objekat. Nedostatak je i taj, što depoi nisu zaštićeni vatrostalnim vratima, mada su u prostorijama objekta instalirani dojavljivači dima i vatre, te vatrogasni aparati.

Iako je ovaj objekat namjenski adaptiran i dograđen za potrebe Arhiva on je i dalje ostao u vlasništvu Fonda, a kasnije je vlasništvo prebačeno u nadležnost Općine Tuzla, a Arhiv je bio samo korisnik tog prostora, uz obavezu da vlasniku plaća godišnju zakupninu u visini amortizacije. Ova nelogična obaveza u kasnijem periodu, od strane Općine Tuzla, preinačena je u zakupnički odnos Arhiva i općine Tuzla po tržišnoj cijeni, zašto Arhiv nije imao uslova, pa se spor riješavao na sudu⁷.

Prilog 1. Adaptirani objekat zgrade “Stari Grafičar

6. Azem KOŽAR, *Pedeset godina Arhiva u Tuzli*, str. 24.

7. Tek 2010. godine sporazumnim dogovorom između općine Tuzla i Arhiva Tuzlanskog kantona solviran je «dug» Arhiva prema općini Tuzla u iznosu od 77.677 KM na način da je Arhiv preuzeo arhivsku građu Općine Tuzla u količini od 370 metara dužnih, a u narednom periodu objekat je dat na korištenje Arhivu bez naknade.

Te 1990. godine namjenski izvršena adaptacija (rekonstrukcija i dogradnja) prostora “Starog Grafičara” za Arhiv je značila značajan napredak u odnosu na dotadašnje prostorne kapacitete kojima je Arhiv raspolagao, jer na ovaj način Arhiv je dobio pet puta veći prostor nego što je dotada imao. Radilo se o jednom od naboljih i najuslovnijih arhivskih objekata u Bosni i Hercegovini u tom vremenu. Novi adaptirani prostor omogućavao je napredak u stvaranju optimalnih uslova za rad Arhiva, jer je njime obezbijeden veći prostor, te znatno bolji, sigurniji i bezbjedniji uslovi kako za zaposlenike Arhiva, tako i za brojne korisnike.

Ono što se može okarakterisati kao manjkavost objekta jesu neki loše izvedeni građevinski radovi, što će se veoma brzo pokazati kao golem problem za Arhiv. Naime, ubrzo su građevinski propusti doveli do prisustva vlage u nekim depoima, te deformisanja fasade i prokišnjavanja krova na više mjesta. Ovo se dijelom može uzeti i kao posljedica slijeganja terena, ali svakako i kao građevinska manjkavost prilikom adaptacije i dogradnje objekta. Iz tih razloga postojala je opravdana bojaznost za sigurnost arhivske građe, pa je Arhiv bio primoran pristupati čestim sanacijama krova, fasade, ali i drugih djelova objekta.

U vremenu rata u Bosni i Hercegovini (1992.-1995.) uslijed granatiranja, objekat je pretrpio brojna oštećenja, pa je postojala opravdana bojaznost za stradanje arhivske građe. Međutim, navedena oštećenja su sanirana na vrijeme i tako su izbjegnute eventualne veće posljedice po arhivsku građu⁸.

Nabavka i stavljanje arhivske opreme u funkciju

Uporedo sa adaptacijom objekta, još u ljeto 1989. godine, urađen je Projekat kojim je utvrđena vrsta i količina opreme. Njime je za glavne depoe (u prizemlju i na spratu) predviđena uglavnom nabavka “ekonom” regala. Sve je to rađeno kako bi se povećao kapacitet postojećeg smještajnog prostora, jer “ekonom” regali značajno povećavaju iskorištenost smještajnog prostora u odnosu na klasične police. Projektom je bila predviđena i nabavka opreme za fotolaboratoriju, kamere za mikrofilmovanje, aparata za tehničko-tehnološku zaštitu, te mikročitača-štampana i dr. Ukupna vrijednost te opreme, na dan 6.09.1998. godine, iznosila je cca 330.000 DM (sada oko 165.000 €)⁹. Međutim, zbog nemogućnosti obezbijedenja navedenih sredstava za nabavku opreme ista tada nije obezbijedena. Nešto sredstava obezbijedenih po osnovu Zakona o arhivskoj djelatnosti¹⁰ i utvrđene obaveze da imao arhivske građe obezbijede sredstva za nabavku arhivske opreme za arhivsku građu koju predaju Arhivu, bila su nedovoljna da bi zadovoljile potrebe Arhiva. Na ovaj način, do 1990. godine obezbijedena su veoma skromna sredstva za nabavku arhivske opreme¹¹. Pitanje nabavke arhivske opreme ostalo i dalje otvoreno. Potrebe Arhiva za prijemom sazrele arhivske građe nakon rata (1995.) bile su sve izraženije, a sredstva je bilo sve teže obezbijediti. Dodatno je otežavana situacija činjenicom da je Arhiv u nekoliko navrata bio primoran preuzimati ugroženu arhivsku građu, za koju nisu obezbijedena sredstva za nabavku arhivske opreme.

Stanje na tom planu je donekle popravljeno donacijom određenih količina metalnih (klasičnih) polica Arhivu od strane Arhiva Štajerske iz Graca 1998. godine. Prijevoz jednog dijela ove arhivske opreme zahvaljujući donatoru prevezle su tada jedinice SFOR-a, tako da je i po tom osnovu Arhiv bio oslobođen troškova. Na ovaj način Arhiv je dobio opremu (klasičnu) kojom je opremio jedan (najveći) arhivski depo u ukupnoj količini od oko 1.000 metara dužnih. Međutim, sve je to bilo jako malo u odnosu na stvarne potrebe Arhiva.

Stoga je Arhiv intenzivirao aktivnosti na obezbijedenju sredstava za nabavku arhivske opreme. Plan i projekcija Arhiva bila je nabavka “ekonom” regala. Sredstva su uglavnom obezbijedena iz vlastitih prihoda. Od 2002. do 2007. godine Arhiv je putem javnog poziva u više navrata nabavio oko 2.000 metara dužnih “ekonom” regala. Tako je opremio tri prizemna depoa u zgradi “Stari Grafičar”.

8. Uz finasijsku podršku Okruga Tuzla, 1997. godine izvršena je sanacija dijela krova, da bi Arhiv kasnije u dva navrata 2002. i 2006. godine izvršio detaljnu sanaciju krova, fasade i drugih djelova objekta. Isto tako, urađena je fizička zaštita objekta stavljanjem «gitera» na ukupno 12 prozora na prizemlju objekta, te je nešto ranije podignuta metalna ograda ugrađena na betonsko-kamenoj podlozi sa odgovarajućom metalnom kapijom. Sve je to urađeno vlastitim sredstvima Arhiva obezbijedenim stručnim i intelektualnim radom zaposlenika Arhiva. (*Iz evidencija Arhiva Tuzlanskog kantona*).

9. Azem KOŽAR, *Pedeset godina Arhiva u Tuzli*, str.26.

10. «Sl.list SR BiH», br. 21/87.

11. Arhiv je 1990. godine od firme «TIM» Maribor, nabavio arhivsku opremu (arhivske i bibliotečke police). Veći dio sredstava za nabavku ove opreme obezbijeden je dodatnim angažmanom zaposlenika Arhiva.

Treba istaći da se centralni depo na spratu zbog nesigurnosti podloge nije magao opremiti “ekonom” regalima. No opremanjem tri prizeman depoa “ekonom” regalima stvoreni su uslovi za preuzimanje sazrele arhivske građe, pa će se znatno intenzivirati aktivnosti na planu preuzimanja arhivskih fondova i zbirki¹².

Ono što je predstavljalo poseban problem kod instaliranja “ekonom” regala jeste obezbijedenje stabilne i čvrste podloge za postavljanje šina i regala na istoj. To nije bio nimalo jednostavan posao, jer posljedice slijeganja tla bile su svakodnevne i jako posljedične po podnu osnovu, pa se u nekoliko navrata navlačio neophodni sloj podloge, kako bi se obezbijedila stabilnost i sigurnost šina i regala. Stoga je stalno postojala potreba za naknadnom intervencijom, jer uslijed slijeganja tla, dolazilo je do oštećenja podloge, a samim tim i do oštećenja šina. Pa su bile evidentne stalne intervencije kako bi se navedena arhivska oprema stavila u funkciju i na taj način doprinijelo boljoj, funkcionalnijoj i potpunijoj zaštiti i rukovanju arhivskom građom.

Kako bi se osavremenio rad arhiva, te stručni doseg bio na većem nivou, nakon obezbijedenja postojećeg prostora, Arhiv je pokrenuo aktivnosti na nabavci neophodne informatičke opreme. Prvu informatičku opremu (pet računara) u vrijednosti od 15.000 KM Arhiv je dobio 1998. godine kao donaciju Njemačke ambasade u Sarajevu. Ovi računari su puno značili na planu osavremenjavanja radnih procesa u Arhivu. Značajnu donaciju u informatičkoj i drugoj opremi Arhiv će dobiti od strane italijanskog Univerziteta Bolonja i Provincije Ravenna¹³. No, najveći dio informatičke i druge opreme Arhiv će obezbijediti vlastitim sredstvima. U periodu od 2002. do 2011. godine nabavljena je arhivska i informatička oprema koja se po knjigovodstvenoj vrijednosti procjenjuje na 1.4000.000 KM. Vlastitim sredstvima pored “ekonom” regala nabavljena je i druga važna oprema, i to: dva skenera, tri sušača zraka, specijalni aluminijski sanduci (10 kom), dvije vatrootporne i vodootporne specijalne kase za smještaj nekonvencionalne građe, jedan mikročitač, 12 računara, mašina za oprašivanje arhivke građe, laptop, projector, digitalni aparat, više desetina hiljada arhivskih kutija i druga oprema¹⁴.

Prilog 2. Dio informatičke opreme u Arhivu Tuzlanskog kantona

12. U vremenu od 2002. do 2007. godine u Arhiv Tuzlanskog kantona zahvaljujući nabavci «ekonom» arhivske opreme preuzeto je više od 100 novih arhivskih fondova i zbirki sazrele arhivske građe. (Iz evidencija Arhiva Tuzlanskog kantona).

13. U 2004. godini Arhiv je dobio značajnu donaciju u informatičkoj opremi (digitalna kamera, skener, računari, digitalni aparati i dr.) u vrijednosti od 7.000 KM od Univerziteta u Bolonji i Provincije Ravenna.

14. Iz evidencija Arhiva Tuzlanskog kantona zaključno sa 31.12. 2011. godina.

Na ovaj način bitno je unapređena informatička osnova Arhiva, što je omogućilo jednostavnije i potpunije obavljanje radnih zadataka. Tako je u ovom periodu realizovano nekoliko važnih projekata koju su doprinijeli osavremenjavanju arhivske struke i Arhiva. Između ostalog, izvršena je digitalizacija i mikrofilmiranje oko 10.000 000 dokumenata, obrazovana bibliotečka baza podataka po međunarodnim standardima, izvršen prenos (migracija) informacija sa starih na nove nosače, instaliran i doradjen ICA AtoM program za obradu podataka i informatizaciju Arhiva, te realizirani drugi važni sadržaji stručne, kulturne i naučne prirode.

Treba istaći da je adaptirani i dograđeni objekat arhiva i pored određenih manjkavosti obezbjeđivao solidne uslove za obavljanje arhivske djelatnosti i funkcionisanje ustanove. To najbolje pokazuju postignuti rezultati posebno na planu preuzimanja arhivske građe, njenom smještaju, zaštiti i obradi. Preseljenjem Arhiva u novi prostor pospješjen je rad i u drugim oblastima djelovanja Arhiva, kao što su kulturna i izdavačka djelatnost, a samim tim znatno je povećan broj korisnika, kako arhivske građe tako i bibliotečke.

Novi pravci djelovanja na planu obezbjeđenja smještaja

Usljed tranzicijskih procesa, te sve veće dinamičnosti i obima arhivskih poslova, postojeći objekat Arhiva nije mogao odgovoriti zahtjevima struke, te je Arhiv bio primoran iznaći nova rješenja na planu obezbjeđenja dodatnog prostora. Usljed recesije i ekonomske krize društvena zajednica i osnivač nisu bili u mogućnosti udovoljiti zahtjevima Arhiva na obezbjeđenju novog adekvatnog smještajnog prostora za potrebe obavljanja arhivske djelatnosti. Iz tih razloga, Arhiv je bio prinuđen prihvatiti neka alternativna rješenja. Jedno od najprihvatljivijih ponuđenih rješenja odnosilo se na napuštene vojne objekte u nekadašnjoj kasarni "Dubrave", nedaleko od Tuzle. Naime, menadžment Arhiva je započeo aktivnosti na tom planu 2006. godine, da bi 2007. godine dobio na korištenje tri vojna objekta površine cca 1.200 m². Ono što je posebno važno za prihvatljivost ovih objekata jeste da su isti na dobroj lokaciji, sa dobrim prilazom, te da je osnovna temeljna i zidna konstrukcija ovih objekata bila dobra. Isti nisu bili izloženi značajnijem uticaju vlage. No, objekti su bili poprilično devastirani, nakon napuštanja vojske i iste je trebalo dodatno sanirati i adaptirati. To je podrazumijevalo značajnije građevinske zahvate kako bi se prilagodili za potrebe arhivske djelatnosti i osposobili za korištenje u arhivske svrhe. Kako osnivač i društvena zajednica nisu bili u mogućnosti pružiti finansijsku podršku na tom planu, Arhiv je vlastitim sredstvima, te posebno ličnim zalaganjem zaposlenika pristupio sanaciji dodijeljenih vojnih objekata. Sanacija je počela u junu 2007. godine, a zahtijevala popravku krovova na objektima, plafona i zidova, zaštitu ulaza i prozora, te cjelovito unutrašnje krečenje i čišćenje poprilično devastiranih prostorija. Rad na sanaciji objekata uglavnom se odvijao van radnog vremena i bez bilo kakve naknade za zaposlenike. Sanacija dva objekta urađena je veoma brzo, ali i solidno. Pored sanacije krovova, plafona i zidova na svim prozorima objekata urađene su zaštitne mreže (giteri), a na ulaznim vratima postavljene su čelično ojačane zaštitne konstrukcije. Za potpuniju sigurnost navedenih objekata, Arhiv je vlastitim sredstvima navedene objekte stavio pod sistem video nadzora. Tako da su dva objekta već u septembru 2007. godine bili spremna za stavljanje u funkciju i prihvatanje prvih fondova i zbirki arhivske građe. Sanacija trećeg objekta završena je u 2008. godini.

Na taj način, Arhiv je privremeno premostio jedno veoma važno pitanje, koje mu je omogućilo normalan rad i djelovanje u narednih dvadesetak godina. Naime, nakon osposobljavanja ovih objekata pristupilo se opremanju i nabavci arhivske opreme neophodne za smještaj arhivske građe. Oprema se uglavnom nabavljala iz vlastitih sredstava, odnosno obezbjeđenjem istih putem obaveze imalaca da obezbijedi finansijska sredstva za nabavku odgovarajuće arhivske opreme. Na taj način Arhiv je uspio od druge polovine 2007. do kraja 2011. godine obezbijediti sredstva za nabavku 4.000 metara dužnih arhivskih "ekonom" regala. To je omogućilo preuzimanje više od stotinu novih fondova i zbirki vrijedne arhivske građe i njihovo zbrinjavanje u standardiziranoj arhivskoj opremi¹⁵.

15. Arhiv je godišnje putem poziva o javnim nabavkama u prosjeku nabavljao oko 1.000 metara dužnih «ekonom» regala, na taj način stvoreni su uslovi za realizaciju projekta: »Preuzimanja sazrele arhivske građe». Arhivska građa je preuzimana po prioritetu i predhodno urađenom planu. Tako da su svoje mjesto u depoima ovih objekata našli arhivski fondovi stariji od 30 godina pravosudne, upravne i obrazovne provenijencije. Na ovaj način broj arhivskih fondova i zbirki povećan je za više od stotinu ili oko 4.000 metara dužnih arhivske građe.

Prilog 3. "ekonom" regali instalirani u novim objektima Arhiva Tuzlanskog kantona

Navedena rješenja nisu najprihvatljivija za arhivsku djelatnost i ne možemo ih smatrati trajnim, ali u uslovima nemogućnosti obezbijedenja namjenskih arhivskih prostora, prihvatanje alternativnih rješenja je neminovno i u datim okolnostima jedino ostvarivo. S tim, što je kod ovakvih rješenja neophodno učiniti sve kako bi se alternativni, nenamjenski prostori prilagodili što više potrebama arhivske djelatnosti. Na taj način, do nekih boljih vremena učinimo arhivsku građu sigurnijom, a Arhiv funkcionalnijim. No, ovakav način rješavanja problema obezbijedenja arhivskog prostora ne smijemo posmatrati kao trajan, već samo kao privremen, jer, arhivska građa kao nezamjenljivo pisano kulturno naslijeđe naroda i države mora imati adekvatan, namjenski i potpuno uslovan prostor i funkcionalnu arhivsku opremu. Samo na taj način možemo biti sigurni da istu možemo sačuvati za buduće generacije. Tome treba težiti u budućnosti.

Zaključna razmatranja

Jedno od najznačajnijih pitanja u radu svakog arhiva predstavlja obezbijedenje uslovnog arhivskog prostora i adekvatne i funkcionalne arhivske opreme. Arhiv Tuzlanskog kantona u svom šezdesetogodišnjem radu nije imao na najbolji način riješeno pitanje arhivskog prostora. Veoma često pribjegavao je alternativnim rješenjima, odnosno prilagođavanju nenamjenskih prostora arhivskim potrebama.

Najadekvatnije rješenje na tom planu predstavlja adaptacija i dogradnja objekta "Stari Grafčar" 1990. godine za potrebe Arhiva. Navedeni objekat se nalazio u zoni tonjenja, što je još u fazi adaptacije i dogradnje prostora stvaralo određene probleme investitorima i izvođačima radova. Posao adaptacije i dogradnje objekta urađen je uz sugestije stručnih radnika Arhiva, što je rezultiralo da je Arhiv dobio po prvi puta funkcionalan arhivski prostor, koji je mogao u tom vremenu odgovoriti zahtjevima i potrebama arhivske struke. Zahvaljujući tome, Arhiv uobličava i sistematizira radne i stručne procese, što je rezultiralo značajno boljim rezultatima na planu preuzimanja i zaštite arhivske građe, rada sa korisnicima, realizacije kulturnih i izdavačkih sadržaja. Sve u svemu, značajno su unaprijeđeni cjelokupni stručni i radni procesi Arhiva.

No, adaptirani i dograđeni objekat uslijed konstantnog tonjenja nije bio prilagodljiv za instaliranje adekvatne opreme, što će predstavljati dodatni problem za Arhiv. Isti će zbog fenomena tonjenja biti izložen stalnim oštećenjima, što je zahtijevalo redovite intervencije i zahvate uz izdvajanje dodatnih finasijskih sredstava.

Usljed dinamičnosti i povećanja obima posluga Arhiva, već početkom 21. stoljeća objekat nije mogao odgovoriti zahtjevima struke, pa je Arhiv bio primoran tragati za novim smještajnim prostorom. U datim okolnostima evidentne finasijske krize, kao najprihvatljivije rješenje nametalo se uzimanje nekih od nekorisćenih vojnih objekata. Tako je 2007. godine Arhiv dobio na korištenje tri vojna objekta ukupne površine od 1.200 m². Iste je bilo neophodno prilagoditi arhivskim potrebama i opremiti, što je Arhiv uradio sopstvenim sredstvima. Navedeni objekti su sanirani i opremljeni sa 4.000 metara dužnih namjenske "ekonom" opreme. Na ovaj način, stvorili su se uslovi da Arhiv preuzme više od stotinu novih fondova i zbirki arhivske građe. Iako je Arhiv na ovaj način premostio važno pitanje obezbjeđenja arhivskog prostora, treba istaći da je isto privremenog karaktera. Ovako za Arhiv važno pitanje treba rješavati sistemski, na način da se za njegove potrebe obezbjedi namjenski prostori, jer samo ćemo na taj način imati funkcionalne arhivske ustanove, zadužene za zaštitu arhivske građe kao nezamjenljivog pisanog kulturnog naslijeđa.

SUMMARY

One of the most important issues in the work of every archive is a conditional provision of adequate archival space and functional archival equipment. The Archive of Tuzla Canton in its sixty-year old history had to find the best way to solve the issue of ensuring enough space for the archival material. Very often it resorted to alternative solutions, or to adapting available space for archival needs. Most appropriate solution in this area is the adaptation and extension was the building of old "Grafičar" company during the nineties. This facility is located in the sinking zone, therefore the adaptation and extension of space created certain problems for investors and contractors. The job of adaptation and extension of the building was done with the suggestions of the Archive's professionals, and for the first time the Archive gained a functional archive space, which could at that time, answer the demands and needs of the archival profession. As a result, the Archives framing and systematize the work and technical processes, which resulted in significantly better results in terms of taking and keeping archival material, working with parties and implementation of cultural and publishing content. All in all, it significantly improved the overall professional workflow of the Archive. But adapted and also extended object due to constant sinking was not adaptable for the installation of appropriate equipment, which will pose additional problems for the Archives. The same phenomenon also causes constant and permanent damage, which requires regular intervention procedures and the allocation of additional financial resources. Due to the dynamism and the increasing volume of jobs in the Archive, building won't be able to answer the demands of the profession in 21. Century, so the Archive will be compelled to seek new accommodation space. Evident in the circumstances necessary financial crisis loomed as the most acceptable solution is taking some of the unused military facilities. Thus in year 2007 the Archive got to use three military building with total area of 1.200 square meters. The same was necessary to adapt archival needs and equip, which the Archive did with its own funds. These buildings are rehabilitated and equipped with a 4.000 linear meters dedicated "econom" equipment. In this way, they created the conditions for Archives takes more than a hundred new funds and collections of archives. Although the archive in this way solves the important issue of providing archival space, it should be noted that the same is of temporary character. Thus an important issue for the archives should be addressed systematically and in a manner that provide for the needs of archive's with dedicated space. Because only in this way we will have a functional archival institution, responsible for the protection of archival material as irreplaceable written cultural heritage.

Original scientific article

Submitting date: 30.04.2012

Acceptance date: 30.06.2012

